

Het realiseren van de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de VN is eenvoudiger dan we denken, stelt Mark Mobach. Aan de hand van de zeventien doelen beschrijft hij wat we de komende jaren allemaal kunnen doen. Daarbij neemt hij de campus – een afspiegeling van een samenleving die we graag zien – als uitgangspunt.

We kunnen meer doen dan we beseffen

De campus als toonbeeld van duurzame ontwikkeling

Mark Mobach

Hanze, De Haagse Hogeschool

Campusen zijn niet alleen plaatsen voor onderwijs en onderzoek, ze bieden met hun gebouwde omgeving en gebouwgebonden dienstverlening op allerlei schaalniveaus enorme kansen om te innoveren en dat dagelijks te tonen. Heel dicht bij de belevingswereld van de gebruikers; *hautnah* en in hun *daily trod*, zou je kunnen zeggen. Eigenlijk dicht bij iedereen die er studeert en werkt, en bij diegene die het af en toe bezoekt.

En dat zijn er nogal wat. De instellingen voor mbo (middelbaar beroepsonderwijs), hbo (hoger beroepsonderwijs) en wetenschappelijk onderwijs in Nederland tellen samen ruim 1,2 miljoen studenten (CBS, 2024) en hebben een personeelssterkte van rond de 150.000 fulltimebanen (OCW, 2024). In Vlaanderen gaat het om ongeveer 270.000 studenten in het hoger onderwijs (Statistiek Vlaanderen, 2024), 30.000 fulltimebanen bij universiteiten (Statistiek Vlaanderen, 2023a) en 10.000 bij hogescholen (Statistiek Vlaanderen, 2023b). En dat nog los van de bezoekers op de campus, en de reuring rondom de daar aanwezige bedrijven en andere organisaties. Al met al – alleen al in Nederland en Vlaanderen – dus duizenden gebruikers die dagelijks in aanraking komen met de gebouwen en voorzieningen op de campus. En dat biedt kansen.

In dit verband is er bijvoorbeeld een prachtige koppelkans met de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen (*Sustainable Development Goals*, SDG's) van de Verenigde Naties. Dit zijn zeventien doelstellingen die gericht zijn op het aanpakken

van wereldwijde uitdagingen zoals armoede, ongelijkheid, klimaatverandering, milieubescherming, vrede en rechtvaardigheid (VN, 2015). De doelen zijn bedoeld om een einde te maken aan extreme armoede, ongelijkheid te verminderen en de planeet te beschermen.

Er is wereldwijd nog steeds een enorme ontwikkelopgave voor het realiseren van de SDG's; als het allemaal volgens plan verloopt zouden we in 2030 klaar moeten zijn, maar waarschijnlijk halen we dat niet. In de zomer van 2023, tijdens het High-Level Political Forum on Sustainable Development op het hoofdkantoor van de VN in New York, was de algehele teneur dat de onderste kamer van de zandloper sinds 1 januari 2016 weliswaar half is volgestroomd, maar dat we nog niet in de buurt komen van de helft van de implementatie. Toch is er alle reden voor vertrouwen. 'Het slechte nieuws is dat we zeven jaar hebben verloren', aldus Lachezara Stoeva van de VN, 'het goede nieuws is dat we nog zeven jaar hebben.' (VN, 2023). En het klokje tikt rustig door.

Onprettige realiteit

Het gaat traag, veel te traag. Dat is ook te begrijpen. De Verenigde Naties in New York bevinden zich ver weg van de dagelijkse beslommeringen in onze lage landen. De ellende, noodkreten en al die vreselijke – en ook nog eens steengoed onderbouwde – rapporten die de ondergang van de wereld lijken aan te kondigen, zijn een zeer onprettige realiteit

Vastgoedmanagement

Oorlog, geweld, rampen,

honger en vervuiling:

ze zijn ons vaak

een maatje te groot

die zich ver weg afspeelt; geografisch, maar ook mentaal. De VN houden ons een spiegelbeeld voor waarvan we ons maar al te graag afkeren, en dat we liever snel vergeten om over te gaan tot de orde van de dag. Oorlog, geweld, rampen, honger en vervuiling: ze zijn ons vaak een maatje te groot.

Toch is niets minder waar. De SDG's van de Verenigde Naties zijn dichterbij dan we denken, en we kunnen ook veel meer doen dan we beseffen. We zouden vanaf morgen kunnen beginnen. Niet opschrijven, maar gewoon doen: alle campussen halen 2030. Dat zijn ze gezien hun educatieve rol in de samenleving aan hun stand verplicht. Maar ja, eenvoudiger gezegd dan gedaan. Hoe doe je dat en waar begin je?

Om een wenkend perspectief neer te zetten voor de implementatie van de SDG's op Nederlandse en Vlaamse campussen gebruik ik kennis en voorbeelden uit de architectuur, facilitymanagement, interieurarchitectuur en vastgoedkunde. Ik neem daarbij de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen als leidraad; niet om een uitputtend overzicht te geven, maar als bron van inspiratie. En niet alleen om te laten zien dat het kán, maar ook om te laten zien dat het voor onze neus ligt. Voor sommigen zal het deels wellicht bekende kost zijn, maar voor anderen is het misschien nieuw. En de kans om die laatste groep ruimhartig aan te spreken en te inspireren, om samen het goede te doen, omarm ik met beide handen.

Ruimte voor verbetering

De rol van een campus gaat inmiddels veel verder dan alleen het faciliteren van onderwijs en onderzoek. Volgens Van Dinteren & Pfaff (2011) bieden campussen een dynamische werkomgeving die medewerkers inspireert en creativiteit stimuleert door een combinatie van fysieke infrastructuur, gedeelde faciliteiten en een gemeenschapsgerichte benadering. Jansz et al. (2020) schrijven dat door de aanwezigheid van gedeelde faciliteiten en strategische nabijheid campussen de samenwerking tussen bedrijven,

universiteiten en andere onderzoeksinstituten stimuleren, wat resulteert in netwerken van interactie en innovatie. Het zouden zelfs complexe ecosystemen zijn, waar interactie en innovatie in een geïntegreerde omgeving samenkomen (Van Dinteren et al., 2017).

Dat lijkt wat aangedikt, maar eigenlijk klopt het op hoofdlijnen best heel aardig. Universiteiten, hogescholen en het middelbaar beroepsonderwijs doen vaak enorm hun best om er iets moois van te maken, om iedereen goed te faciliteren en te bedienen. Met veel respect voor de grotere vraagstukken van onze tijd.

Veel campussen in Nederland en Vlaanderen beschikken al over prachtige gebouwen en uitstekende faciliteiten voor studie, werk, wonen, sport en recreatie. De meeste locaties besteden expliciet aandacht aan de SDG's, laten we dat vooral niet vergeten. Desalniettemin is er in veel gevallen nog ruimte voor verbetering. Ik zal aan de hand van voorbeelden per Duurzame Ontwikkelingsdoelstelling laten zien waar dat in zit.

SDG 1: geen armoede

Het aantal huishoudens dat minstens vier jaar onder de lage-inkomensgrens leeft, bedroeg in 2022 zo'n 1,5 procent (Nederlands Jeugdinstituut, 2023). In Nederland groeit een op de vijftien jongeren tussen de 18 en 21 jaar op in armoede; dat zijn zo'n 35.000 jongeren voor wie een laptop, sportles, goede schoenen of ingerichte kamer niet vanzelfsprekend is (Jeugdhulp, 2019).

Campussen bieden goede toegang tot betaalbaar onderwijs, wat van directe invloed is op het verminderen van armoede. Dat is mooi, maar er kan meer. Huisvesting is voor studenten vaak peperduur, en dat kan kansarme studenten op achterstand zetten. Dus doe er wat aan: ga samen met de overheid en de bouwsector experimenteren met (ver)bouw op of in de buurt van de campus. Denk aan goedkope woningen voor studenten uit kansarme gezinnen. Dit kunnen eenvoudig ingerichte kamers of appartementen zijn met een lagere huur. Maak die gebouwen energie- en water efficiënt, volgens de nieuwste bouwmethoden en -inzichten, waardoor studenten minder hoeven te betalen voor verwarming, water en elektriciteit.

Laat studenten architectuur, bouwkunde en bedrijfskunde samen optrekken om hier mooie, haalbare en innovatieve ontwerpen voor te maken, en businessmodellen die aantrekkelijk zijn voor de bouwsector. Inspireer ze met historische voorbeelden, zoals dat van Floor Wibaut (Gemeente Amsterdam, 2019), in de jaren twintig van de vorige eeuw wethouder van volkshuisvesting in Amsterdam, die liet zien dat mensen in grote armoede écht een beter leven kunnen krijgen met betaalbare huisvesting door gewoon te doen. Beoordeel de ontwerpen van studenten met een vakjury en realiseer de beste ontwerpen in cocreatie met de praktijk. Laat de studenten van mbo, hbo en universiteit samen de bouw voor hun rekening nemen, onder toezicht

Vastgoedmanagement

oog van docenten en praktijkexperts. Dat leidt tot verbinding en wederzijds begrip, en ze leren van elkaars kennis en ervaring.

SDG 2: geen honger

In Nederland eten meer dan 450.000 mensen niet voldoende of niet voldoende gevarieerd voedsel, en krijgen ze geen voedselhulp (Rode Kruis, 2024). Maar liefst 40 procent van de Amsterdammers met een laag inkomen zegt minder te eten wegens geldgebrek (Sevil, 2023); een getal dat overeenkomt met Franse studenten, van wie 36 procent zegt weleens een maaltijd over te slaan omdat ze geld tekortkomen (Renout, 2023).

Wat kan een campus hiermee doen? Bedenk in elk geval dat er dus personeel en studenten in die doelgroep kunnen vallen. Herintroduceer bijvoorbeeld de mensa; bied een ontbijt en een avondmaaltijd aan en laat het runnen door studenten hotel-, hospitality- en facilitymanagement, onder leiding van docenten en de beroepspraktijk. Maak waar nodig of mogelijk verbinding met lokale supermarkten of de voedselbank. Leer studenten om daar mooie dingen mee te doen; de cateringvoorbeelden zijn er al. Zorg dat er goedkope en gezonde maaltijden worden geserveerd. Stel die open voor iedereen, maar geef kansarme studenten en werknemers met een laag inkomen een extra steun in de rug. Verzin slimme betalingsmogelijkheden die mensen niet op sociale achterstand zetten, maar die schaamte en stigmatisering voorkomen.

SDG 3: goede gezondheid en welzijn

Al sinds langere tijd klagen mensen over hun kantoren – niets nieuws onder de zon. Alle inspanningen rondom de kantoortuin, het nieuwe werken en activiteitgebaseerd werken ten spijt slagen we er nog niet in om medewerkers helemaal tevreden te krijgen. Vooral in open kantoren klagen mensen over geluid, gebrekkige visuele en akoestische privacy, het binnenmilieu en gebrek aan concentratie (Sundstrom et al., 1994; De Croon et al., 2005; Mobach, 2009; Kim & De Dear, 2013). Lectoraatsonderzoek van Hoendervanger pleitte voor een zorgvuldige mix van open en gesloten werkplekken, waarbij werkgevers voldoende afgesloten ruimtes aanbieden voor geconcentreerd werk. Daarnaast is het belangrijk om medewerkers aan te leren effectief te schakelen tussen verschillende werkplekken op basis van hun taken (Hoendervanger, 2021). Toch ziet de wereld er sinds corona heel anders uit: werken op kantoor is niet meer vanzelfsprekend. Uit onderzoek blijkt dat 20 procent van de ondervraagden een voorkeur heeft voor thuiswerken, 69 procent voor hybride werken en 10 procent voor kantoor, maar ook dat steeds minder organisaties enthousiast zijn over thuiswerken (CNV, 2024). Toch zijn de effecten van thuiswerken op gezondheid en welzijn positief: 86 procent van de ondervraagden ervaart een betere werk-privébalans, 73 procent ervaart minder werkstress en volgens 74 procent draagt het bij aan de

gezondheid (CNV, 2024). Bovendien lijkt thuiswerken een positief effect te hebben op de werkkwaliteit (Mobach et al., 2023). Hybride werken is de weg voorwaarts; wat dat voor het kantoor op de campus betekent gaan we hopelijk snel ontdekken.

SDG 4: kwaliteitsonderwijs

Al decennia zijn er zorgen over de binnenmilieucondities in leslokalen, zoals luchtkwaliteit, temperatuur, licht en akoestiek (zie bijvoorbeeld Haverinen-Shaughnessy et al., 2004; Heschong, 2002; Kok et al., 2015; Meijer & Duijm, 2010). Om deze problemen aan te pakken heeft Henk Brink van het lectoraat Facility Management van de Hanze (voorheen Hanzehogeschool Groningen) een aanpak ontwikkeld om de akoestiek, luchtkwaliteit, temperatuur en verlichting te meten en verbeteren. Dit omvat de mogelijkheid voor docenten om zelf de temperatuur en verlichting aan te passen, afhankelijk van de lesactiviteit. Bovendien pleit hij voor het betrekken van gebruikers, zoals docenten en studenten, bij het ontwerp en de inrichting van lesruimtes om hun comfort en prestaties te optimaliseren. Een dergelijke aanpak heeft een positieve invloed op het comfort, de gezondheid, de emotionele balans en de academische prestaties van studenten en docenten (Brink, 2023). En lectoraatslid Johan Offringa laat zien dat ook relatief kleine interventies, zoals geluidsvrije 'pods', positieve effecten kunnen hebben op de beleving en concentratie van studenten (Offringa et al., 2020).

SDG 5: gendergelijkheid

Er zijn weinig situaties waarin het verschil tussen vrouwen en mannen duidelijker naar voren komt dan bij kolven op het werk. Het is interessant om die enorme ongelijkheid nader te bekijken. Kun je bijvoorbeeld de gelijkheid bevorderen met een ruimte die privacy, veiligheid, hygiëne en rust combineert en het welzijn van vrouwen bevordert? Diverse studies laten zien dat het zeer slecht is gesteld met het faciliteren van het kolven op het werk (Siahaya, 2018; Jägers et al., 2020). Lectoraatsonderzoek van Sjoukje van Dellen laat zien dat het kan, dat het heel positief uitpakt

**Herintroduceer de mensa;
bied ontbijt en avondeten
aan en laat het
runnen door studenten**

Vastgoedmanagement

en ook nog eens spotgoedkoop is. Goed ontworpen kolk-kamers, die rekening houden met comfort en privacy, hebben een positieve invloed op het welzijn van werkende moeders en ondersteunen hen bij borstvoeding (Van Dellen, 2023). De gezondheidswinst voor moeder en kind – en daarmee voor de samenleving – van borstvoeding is werkelijk enorm. Ondersteun dat altijd voor honderd procent. Er blijven natuurlijk vragen rondom de bezettings- en benuttingsgraad van de kolkkamer, maar dat is op te lossen met multifunctionaliteit (stille- en rustruimtes), boekings-systemen, sensing en extra schoonmaak voor kolkgebruik.

SDG 6: schoon water en sanitair

De Universiteit Leiden verbruikte in 2022 zo'n 147 miljoen liter water, met een gemiddeld jaarverbruik van 4100 liter per hoofd; nog best netjes als je dat vergelijkt met de 270 miljoen liter die het hoofdkantoor van de Verenigde Naties verbruikt. De universiteit ziet een duidelijk verband tussen het aantal campusgebruikers en het waterverbruik (toiletgebruik en drinkwater). Toch kiest ze er bewust voor om geen watervrije urinoirs te gebruiken of 'grijs water', licht verontreinigd afvalwater, te gebruiken voor het doorspoelen van toiletten (Universiteit Leiden, 2022). En daarin is Leiden helemaal niet uniek, de meesten doen het zo. Maar waarom eigenlijk nog? Vewin (2023), de vereniging van waterbedrijven in Nederland, schat het waterverbruik voor toiletten op 23,6 procent; uitgaande van 245 werkdagen is dat in Leiden 600.000 liter drinkwater per dag. Bedenk wat je voor signaal afgeeft aan gebruikers als je geen water meer gebruikt (urinoirs) of toch kiest voor grijs water of gefilterd regenwater, dat goed borgt en daarover helder communiceert.

En dat is nog maar één universiteit; wat zou er gebeuren als we konden opschalen naar alle universiteiten of (lieft) de hele onderwijs-waai? Probeer je dat eens voor te stellen. We weten dat het kan. Leiden laat zien dat we daarover weloverwogen en expliciete keuzes maken – wat impliceert dat we ook een andere afslag kunnen nemen – maar toch doen we het niet. En ja, de kosten zijn hoog (aanleg) en de waterprijs is enorm laag, te laag om het renderend te krijgen, maar toch: het is ongelooflijk als je bedenkt dat we onze toiletten blijven doorspoelen met zulke hoeveelheden schoon drinkwater. Laat studenten eens hun tanden erin zetten, laat ze oplossingen bedenken voor het kosten-vraagstuk. Geef ze de ruimte, ik weet zeker dat ze je zullen verrassen.

SDG 7: betaalbare en duurzame energie

Veel campussen investeren in duurzame gebouwen om operationele kosten te verlagen, de energie-zekerheid te vergroten en te voldoen aan strengere milieuregels. De mogelijkheden om duurzame energie op te wekken lijken eindeloos: windturbines, zonnepanelen, waterkracht, getijden-energie, geothermische energie en warmte-koudeopslag. Deze energie kun je opslaan in batterijen van voertuigen,

**Laat studenten eens
hun tanden erin zetten,
ik weet zeker dat ze
je zullen verrassen**

gebouwen of wijken, of in waterstof om fluctuaties in vraag en aanbod op te vangen.

De oorlog in Oekraïne heeft het nadeel van energieafhankelijkheid en de kwetsbaarheid voor prijsschommelingen blootgelegd, wat de noodzaak voor energieonafhankelijke campusoplossingen heeft versterkt. Nut en noodzaak om te investeren in duurzame energie zijn inmiddels tot de haart van veel campusbeslissers doorgedrongen. Naast kosten en stabiliteit hebben duurzame gebouwen natuurlijk ook een positieve uitstraling naar medewerkers en studenten, dus maak daarvan gebruik.

SDG 8: eerlijk werk en economische groei

Eerlijk werk gaat niet alleen over de contracten die werkgevers aanbieden aan het eigen personeel, maar ook over contracten met derden, zoals schoonmakers, cateraars, onderhoudstechnici en hoveniers. Laten we eens kort naar de schoonmakers kijken. Van Vlijmen (2017) stelt dat die voor veel mensen onzichtbaar zijn. Zijn studie laat zien hoe schoonmakers vaak worden genegeerd of niet erkend, wat zowel een sociaal als moreel probleem vormt. Uit het lectoraatsonderzoek van Vos et al. (2019) blijkt dat de aanwezigheid van schoonmakers, zeker na training en het aantrekken van nette kleding, de reinheidsbeleving en tevredenheid positief beïnvloedt. Zou die aanwezigheid ook de beleving op de campus positief kunnen beïnvloeden, en daarmee het sociale en morele probleem kunnen oplossen? Zouden we dat niet eens kunnen testen op de campus?

SDG 9: industrie, innovatie en infrastructuur

Campussen zijn belangrijke hubs voor onderwijs, kennisdeling, samenwerking en innovatie in een *multiple helix*; er zijn vaak sterke banden met industrie en overheden. Lectoraatslid Sascha Jansz onderzocht diverse campussen in Nederland vanuit het perspectief van een campus als ontmoetingsplaats en bekeek of de campus de samenwerking kan stimuleren (Jansz et al., 2020). Het antwoord is ja. Ze legt uit dat de fysieke omgeving, de dienstverlening, gemeenschapsvorming en samenhang van de campus met de strategie en visie essentieel zijn om spontane interacties

Een inclusieve campus kan een cruciale rol spelen in het verminderen van ongelijkheid

te stimuleren (Jansz et al., 2021). Directeuren facilitair kunnen deze interacties niet afdwingen, maar ze kunnen wel een omgeving optimaliseren om het mogelijk te maken. Jansz' studies laten zien dat het ontwerp en beheer van campussen innovatie en samenwerking kunnen bevorderen. Ze benadrukt het belang van ruimtelijke en dienstverlenende factoren die spontane interacties tussen verschillende campusgebruikers kunnen stimuleren, wat essentieel is voor kennisdeling en valorisatie.

SDG 10: ongelijkheid verminderen

Een inclusieve campusomgeving kan een cruciale rol spelen in het verminderen van ongelijkheid onder studenten. Onderzoek laat zien dat 13 procent van de studenten aan hbo of universiteit en een derde van de mbo-studenten een ondersteuningsbehoefte heeft (ECIO, 2023; MBO Raad). Tienduizenden mensen dus, nog afgezien van personeel en bezoekers. Het is daarom essentieel dat de campus inclusief is, zodat alle studenten op gelijke voet kunnen participeren. Maar hoe zit dat wanneer je als student bijvoorbeeld te maken hebt met een beperking? Is een campus ingericht vanuit een universeel ontwerpidee waarin iedereen zich welkom voelt, of leunt de brede inclusiviteit van campussen nog op individuele ondersteuningsvragen en maatwerk? Het laatste blijkt vaak het geval. Met ons lectoraatslid Marlies de Jong-van der Hilst willen we meer grip krijgen op de toegankelijkheid van de campus. In dit praktijkonderzoek willen we de komende jaren laten zien dat de gebouwde omgeving en de facilitaire voorzieningen kunnen bijdragen aan gelijke kansen voor alle studenten, ongeacht hun beperkingen. We gaan dat in Groningen doen door een focus op strategisch ontwerpen en beheren van de facilitaire portefeuille. En dat kan op andere campussen natuurlijk net zo goed. Laten we met studenten van diverse opleidingen regelmatig de campus nauwgezet bestuderen, aan de hand van ervaringsdeskundigen, zoals medestudenten of personeel. Deze aanpak leidt niet alleen tot een gastvrije omgeving, maar draagt ook bij aan het welzijn, de academische prestaties en de gelijkwaardige participatie van alle studenten, waarmee we ongelijkheid effectief tegengaan.

SDG 11: duurzame steden en gemeenschappen

Het toepassen van biomimicry (het imiteren van ideeën uit de natuur) en circulariteit in de gebouwde omgeving kan campussen verduurzamen; het kan bijdragen aan het behoud van soorten en het bewustzijn en plezier onder medewerkers vergroten. Iets eenvoudigs als een groen dak kan best eens aanzienlijke besparingen opleveren in de exploitatie, maar er is nog veel rekenwerk te doen. De begroeiing zorgt voor betere isolatie en waterbeheer en heeft een langere levensduur; dat moet je echter afwegen tegen de kosten, zoals voor de draagconstructie, het onderhoud en de vervanging. Instellingen kunnen dergelijke interventies in hun onderwijs ontwikkelen en toepassen, en aantonen dat ze betaalbaar, herhaalbaar en betrouwbaar zijn. En dat is maar één klein voorbeeld.

SDG 12: verantwoorde consumptie en productie

Afval en vervuiling brengen kosten met zich mee. Is het mogelijk om slimmere waardeketens te ontwerpen, bijvoorbeeld door te stoppen met wegwerpplastic? Inkoop- en afvalbeheer en het voorkomen van verspilling kunnen het gebruik van nieuwe grondstoffen beperken. Het streven naar nul afval moet mogelijk zijn, bijvoorbeeld door gebruik te maken van volledig afbreekbare, hernieuwbare of herbruikbare producten en verpakkingen, of met een overgang van plastic naar bioplastic. Productie- en dienstverleningsprocessen hoeven niet vervuilend te zijn: gebouwen en dienstverlening kun je zo ontwerpen dat ze niet vervuilen, of dat beperken. Laten we met onze studenten een aanpak verzinnen om lucht, water en bodem te zuiveren, in plaats van ze te vervuilen. Maar het beperken van vervuiling zou natuurlijk ook al helpen, bijvoorbeeld door de inkoop van lokale producten en diensten voor gebouwgebruik, waarmee het transport afneemt.

SDG 13: klimaatactie

Facility- en campusmanagers moeten rekening houden met de gevolgen van klimaatverandering voor hun bedrijfsvoering. Maatregelen om deze gevolgen te beperken bestaan onder meer uit het lokaal opwekken en opslaan van energie, het toepassen van alternatieve waterbeheerstrategieën en het implementeren van nieuwe inkoop- en afvalbeheerstrategieën. Het campusmanagement kan bijvoorbeeld gebruikmaken van wateropslag in en om gebouwen, op daken en in kelders en muren, om een antwoord te hebben op hevige regenval en lange periodes met droogte. Denk ook aan het gebruik van wateropslagtanks op de campus, waarmee we onze kwetsbaarheid – die ontstaat door de grotere verschillen tussen natte en droge seizoenen – helpen verminderen.

SDG 14: leven in het water

Bedrijventerreinen blijken verrassend genoeg uitstekend toegerust te zijn om bijzondere broedvogels, vlinders en amfibieën te huisvesten. Een groene omgeving geniet

Vastgoedmanagement

bovendien ook nog eens de voorkeur van de werknemers (Snep, 2009). Hoe is dat op de campus? Is er rust en ruimte voor watervogels om nesten te bouwen, en is er schoon water voor planten, vissen en amfibieën? Hoe is het onderhoud eigenlijk ingeregeld, wanneer vindt dat plaats en wordt er stilte in acht genomen tijdens paaitijden en broedseizoenen? Maak vijvers, sloten en wadi's voor wateropvang na heftige regenbuien en combineer dat met de bevordering van het leven in water.

SDG 15: leven op het land

Campusterreinen zijn in Nederland vaak keurig geplaveid, aangeharkt en gemaaid, en eigenlijk geldt dat voor het hele land. Maar is dat altijd en overal nodig? Hoe zit je contract voor het tuinonderhoud eigenlijk in elkaar? Wanneer en waar maai je? En hoe staat het met de soortenrijkdom op de campus: welke planten staan er en is er misschien ruimte voor kwetsbare inheemse soorten? Is er ruimte gemaakt voor insecten en vogels, zijn er nestkasten, bijenkasten en vleesmuiskasten en een insectenhotel en zwaluwtil? Zijn er bomen met schaduwval op de gebouwen, die de zomerse hittestress afremmen en plaats bieden aan dieren? Campusmanagement draait niet alleen om ongediertebe-strijding, grasmaaien en het snoeien van heggen. Campussen kunnen de biodiversiteit herstellen, met bomen en bloemen die inheemse en bedreigde vogels en insecten aantrekken, en met schuilplaatsen voor bedreigde diersoorten. Maak een campus die slim verwildert en zo ruimte geeft aan lokale flora en fauna, als prachtig alternatief voor formele, onderhoudsintensieve tuinen.

SDG 16: vrede, justitie en sterke publieke diensten

Campussen kunnen een cultuur van vrede en rechtvaardigheid bevorderen met plekken voor open debat. Dat vraagt om een veilige omgeving waar ruimte is voor ideeën-uitwisseling, altijd beperkt tot de kracht van het woord. Een ruimte waarin gastvrijheid en veiligheid zijn gewaarborgd, waar de beveiliging altijd op afstand blijft zolang het kan. Ook in de ingewikkelde tijden waarin we ons nu bevinden is het zaak om ruimte te geven aan de betrokkenheid van studenten en medewerkers bij mensenrechtenkwes-ties, en om nadruk te blijven leggen op ethiek en sociale rechtvaardigheid. Altijd met respect voor eenieders inbreng en optiek. Juist dan is de campus een inspirerende ontmoetingsplaats en een sterk instituut.

SDG 17: partnerschap om doelstellingen te bereiken

Het middelbaar beroepsonderwijs kan op deze dossiers samen met het hoger onderwijs enorme vooruitgang boeken. Een samenwerking die gelijkwaardig is maar wel degelijk andersoortig, een waarin we elkaar juist enorm goed aanvullen. Het mooie is dat het daar niet bij hoeft te blijven: onderwijs- en kennisinstellingen hebben al de beschikking over een prachtige infrastructuur met netwerken en partners over de hele wereld. Netwerken waarmee de kennis

en ervaring kan doorwerken naar campussen elders in de wereld.

Vooruitgeschoven post

De campus biedt een unieke mogelijkheid om als toonbeeld van duurzame ontwikkeling te fungeren en bij te dragen aan de realisatie van de SDG's. Een unieke kans om alle gebruikers dagelijks te inspireren die laat zien dat de implementatie van de doelstellingen haalbaar is. Door middel van strategische aanpassingen in de gebouwde omgeving en facilitaire voorzieningen kunnen campussen, als een vooruitgeschoven post in de samenleving, ongelijkheid verminderen, duurzaamheid bevorderen en een inclusieve omgeving creëren voor alle gebruikers. Innovaties in huisvesting, voeding, gezondheid, energiebeheer en toegankelijkheid kunnen direct bijdragen aan een betere leer- en werkomgeving.

Daarnaast kunnen campussen door hun rol als ontmoetingsplaats en kenniscentrum fungeren als broedplaats voor innovatie en samenwerking, waarbij ze niet alleen oplossingen ontwikkelen voor hun eigen uitdagingen, maar ook best practices delen met andere onderwijsinstellingen wereldwijd. Veel van deze veranderingen zijn haalbaar en effectief, mits je een gerichte en programmatische aanpak volgt, zoals met de implementatie van de SDG's. Dat bindt. Bestuurders kunnen de docenten, onderzoekers en studenten van hun instellingen actiever betrekken bij vraagstukken over de campus. Hen uitnodigen en faciliteren om structureel mee te denken over oplossingen om de noodzakelijke SDG-transities vorm te geven, en de campus bewijsbaar te verbeteren.

Toon mij uw campus, en ik weet wie u bent. De campus moet en kan niets anders zijn dan een toonbeeld van duurzame ontwikkeling en een bron van inspiratie. De SDG's van de Verenigde Naties zijn vaak dichterbij dan we denken; sterker, het gaat over ons. De campus is een microwereld die dicht bij ons staat en nog enigszins beheersbaar en bestuurbaar is. Die gebruikers kan inspireren het goede te doen met eenvoudig navolgbare en schijnbaar

**De campus moet
en kan niets anders
zijn dan een bron
van inspiratie**

vanzelfsprekende voorbeelden, en door dat royaal te etaleren. Zichtbare innovaties kun je immers slim verweven in de gebouwde omgeving en in facilitaire voorzieningen, zodat ze impact hebben op de dagelijkse levensverrichtingen van studie en werk. Op die manier normaliseer je het gedrag en de omgeving die passen bij de SDG's. Zo bezien kan de besturing en inrichting van de campus de broodnodige 'reset' van diverse generaties bewerkstelligen en verandering in de samenleving aanjagen. Het is een afspiegeling van een samenleving die we graag zien, waarin ontwikkeling en positieve verandering centraal staan. Uiteindelijk kan de campus daarmee een krachtige rol spelen in het realiseren van een rechtvaardige, duurzame en inclusieve samenleving.

Mark Mobach

is lector van het lectoraat Facility Management en leading lector van het Kenniscentrum NoorderRuimte aan de Hanze, en lector Ruimtelijke Omgeving en de Gebruiker aan De Haagse Hogeschool. Hij is verbonden aan het European Facility Management Network (EuroFM), de International Facility Management Association (IFMA) en de IFMA Foundation

Literatuur

- Brink, H.W. (2023). *Examining in-class activities to facilitate academic achievement in higher education: A framework for optimal indoor environmental conditions* (proefschrift). Technische Universiteit Eindhoven.
- CBS (2024). *Leerlingen en studenten; onderwijssoort, woonregio. Periode 2023-2024*. StatLine. Opgevraagd via: opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/85701NED/table?searchKeywords=studentenaantallen%202023-2024
- CNV (2024). *CNV-onderzoek: Thuiswerken steeds minder populair*. www.cnv.nl/nieuws/cnv-onderzoek-thuiswerken-steeds-minder-populair
- De Croon, E., Sluiter, J., Kuijer, P.P. e.a. (2005). The effect of office concepts on worker health and performance: A systematic review of the literature. *Ergonomics*, 48(2), 119-134. doi.org/10.1080/00140130512331319409
- ECIO (2023). *Nationale Studenten Enquête 2023: Studenten met een ondersteuningsbehoefte*. Expertisecentrum Inclusief Onderwijs. Geraadpleegd van ecio.nl/publicaties/analyse-rapport-nse-2023-tevredenheid-studenten-met-ondersteuningsbehoefte
- Gemeente Amsterdam (2019). *Wibaut: de leeuw van Amsterdam*. Gemeente Amsterdam. Opgevraagd via: www.amsterdam.nl/nieuws/achtergrond/wibaut-leeuw-amsterdam
- Hoendervanger, J.G., Ernst, A.F., Albers, C.J. e.a. (2018). Individual differences in satisfaction with activity-based work environments. *PLOS ONE*, 13(3), Article e0193878. doi.org/10.1371/journal.pone.0193878
- Hoendervanger, J.G. (2021). *On Workers' Fit with Activity-Based Work Environments* (proefschrift). Rijksuniversiteit Groningen.
- Jägers, N.M.C.P., Hoegen Dijkhof, J.H. & Hendrix, M. (2020). *Zwanger en werk. Dat baart zorgen. Derde onderzoek naar discriminatie op de arbeidsmarkt van zwangere vrouwen en moeders met jonge kinderen*. College voor de Rechten van de Mens.
- Jansz, S.N., Van Dijk, T. & Mobach, M.P. (2020). Critical success factors for campus interaction spaces and services: A systematic literature review. *Journal of Facilities Management*, 18(2), 89-108. doi.org/10.1108/JFM-08-2019-0041
- Jansz, S.N., Van Dijk, T. & Mobach, M.P. (2021). Facilitating campus interactions: Critical success factors according to university facility directors. *Facilities*, 39(1/2), 91-102. doi.org/10.1108/F-03-2020-0031
- Kim, J. & De Dear, R. (2013). Workspace satisfaction: The privacy-communication trade-off in open-plan offices. *Journal of Environmental Psychology*, 36, 18-26. doi.org/10.1016/j.jenvp.2013.06.007
- Kinderhulp (2019). *Jongeren in armoede in Nederland*. Opgevraagd via: kinderhulp.nl/wat-wij-doen/jongeren
- MBO Raad. *Passend onderwijs*. Opgevraagd via: www.mбораad.nl/themas/passend-onderwijs
- Mobach, M.P. (2009). *Een organisatie van vlees en steen*. Van Gorcum.
- Mobach, M.P. & Lifelines Corona Research Initiative (2023). Workplace impact on employees: A Lifelines Corona Research Initiative on the return to work. *PLOS ONE*, 18(1), Article e0279902. doi.org/10.1371/journal.pone.0279902
- Nederlands Jeugdinstituut (2023). *Armoede in gezinnen*. Opgevraagd via: www.nji.nl/cijfers/armoede-gezinnen
- OCW (2024). *Personeelssterkte in fte per sector*. OCW in Cijfers. Opgevraagd via: www.ocwincijfers.nl/sectoren/onderwijs-algemeen/personeel/personeelssterkte
- Offringa, J., Roos-Mink, A., Roosjen, M.A. e.a. (2020). *Living in a pod: The impact of tiny spaces on a Dutch university campus* [paper presentation]. European Facility Management International Conference (EFMIC) 2020, Online. Opgevraagd via: eurofm.org/wp-content/uploads/2020/09/Offringa_etal_EFMIC2020.pdf
- Reinout, F. (2023). *Frans studenten staan massaal in de rij voor voedselhulp*. Opgevraagd via: nos.nl/artikel/2495224-franse-studenten-staan-massaal-in-de-rij-voor-voedselhulp
- Rode Kruis (2024). *450.000 mensen in verborgen voedselnood*. Geraadpleegd op 22 augustus 2024, van www.rodekruis.nl/persberichten/450000-mensen-in-verborgen-voedselnood
- Sevil, M. (2023). 'Onderzoek: 40 procent Amsterdammers met laag inkomen zegt minder te eten wegens geldgebrek'. *Het Parool*, 3 oktober. Opgevraagd via: www.parool.nl/amsterdam/onderzoek-40-procent-amsterdammers-met-laag-inkomen-zegt-minder-te-eten-wegens-geldgebrek-b1fd31916
- Siahaya, J. (2018). 'De 'absurdistisch' slechte kolfruintes van 23 Nederlandse vrouwen'. *NRC*, 21 maart.
- Snep, R. (2009). *Biodiversity Conservation at Business Sites: Options and Opportunities*. Alterra.
- Statistiek Vlaanderen (2023a). *Personeelsleden universiteiten*. Onderwijs en vorming. Opgevraagd via: www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/onderwijs-en-vorming/personeelsleden-universiteiten
- Statistiek Vlaanderen (2023b). *Personeelsleden Vlaams onderwijs*. Onderwijs en vorming. Opgevraagd via: www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/onderwijs-en-vorming/personeelsleden-vlaams-onderwijs
- Statistiek Vlaanderen (2024). *Schoolbevolking hoger onderwijs*. Onderwijs en vorming. Opgevraagd via: www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/onderwijs-en-vorming/schoolbevolking-hoger-onderwijs
- Sundstrom, E., Town, J.P., Rice, R.W. e.a. (1994). Office Noise, Satisfaction, and Performance. *Environment and Behavior*, 26(2), 195-222. doi.org/10.1177/001391659402600204
- Universiteit Leiden (2022). *Duurzaamheidsverslag 2022*. Opgevraagd via: www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/algemeen/over-ons/jaarverslagen/2022-duurzaamheidsverslag-2022.pdf
- Van Dellen, S.A. (2023). *We can work it out! Facilitating the combination of breastfeeding and work* (proefschrift). Rijksuniversiteit Groningen.
- Van Dinteren, J., Jansen, P. & Letting, N. (2017). Van sciencepark tot innovatiedistrict: Succesfactoren voor campusontwikkeling. *Management & Organisatie*, 3-4, 65-82.
- Van Dinteren, J. & Pfaff, D. (2011). Science park: innovatie of imago? *Real Estate Magazine*, 32, 32-37.
- Van Vlijmen, J. (2017). *Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet: een publiektheologische analyse van de onzichtbare schoonmaker* (dissertatie). Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Vewin (2024). *Kerngegevens 2023: Feiten en cijfers over de drinkwatersector in Nederland*. www.vewin.nl/wp-content/uploads/2024/06/5283-vewin-kerngegevens-2023-a6-stand_nl-web.pdf
- VN (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. Opgevraagd via: sdgs.un.org/2030agenda
- VN (2023). *Ahead of SDG Summit in September, countries commit to scaling up action to deliver on the Sustainable Development Goals*. High-Level Political Forum on Sustainable Development. Opgevraagd via: www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2023/07/press-release-ahead-of-sdg-summit-in-september-countries-commit-to-scaling-up-action-to-deliver-on-the-sustainable-development-goals
- Vos, M.C., Sauren, J., Knoop, O. e.a. (2019). Into the light: Effects of the presence of cleaning staff on customer experience. *Facilities*, 37(1/2), 91-102. doi.org/10.1108/F-10-2017-0105